

Constance Thönissen in 1896, met speld en ridderorde, getekend door Hendrik Maarten Krabbé.

Constance Thönissen (1821-1896)

Constance Thönissen werd geboren in 1821; waar en op welke datum dit precies gebeurde is onbekend. Wel is bekend dat zij in februari 1854, op 33-jarige leeftijd, aantrad in Meerenberg, het vijf jaar oude en volgens de modernste inzichten gebouwde én bestuurd krankzinnigengesticht te Santpoort-Zuid (gemeente Bloemendaal). Dit gesticht was opgericht door de Provincie Noord-Holland, precies zoals de Wetgever dit in de Eerste Krankzinnigenwet (1841) voorschreef aan alle Nederlandse Provincies. De overige Provincies bleven echter in gebreke.

De directeurs van Meerenberg, de dokters B.H. Everts en D.H. van Leeuwen, hadden door heel Europa rondgereisd om zich te laten inspireren. In het Engelse gesticht te Hanwell waren zij gegrepen geraakt door de inzichten van de Engelse geneesheer John Conolly (1794-1866). Deze propageerde de zogenaamde *moral treatment*. In het kader van deze 'morele behandeling' werden oppassers en oppasseressen beschouwd als het 'belangrijkste medicijn' waarover een gestichtsgeneesheer beschikte. Terwijl een gesticht zo aangenaam mogelijk moest zijn ingericht, er alleen smakelijke voeding geserveerd mocht worden en er een ordelijke en kalmerende uitstraling van uit diende te gaan, moesten de oppassers een aangename sfeer scheppen. Zij moesten hun patiënten vriendelijk, rustig, maar stimulerend begeleiden bij hun dagelijkse arbeid, hen ontspanning aanbieden (allerlei spelletjes, wandelen, schaatsen, gymnastiek en vooral in de hogere klassen muziek en lezen), of bij hun godsdienstoefeningen ondersteunen. Bij een eventuele aanval van razernij moesten zij de patiënten, desnoods met een groepje oppassers tezamen, 'vasthouden' (*manual restraint*) en hen met behulp van hun eigen menselijke nabijheid kalmeren. De mechanische dwangmiddelen (*mechanical restraint*) waarmee oppassers de fysieke bewegingsvrijheid van onrustige patiënten tot dan toe belemmerden, achtte Conolly onmenselijk. Zijns inziens werd de onrust van patiënten door het gebruik van dwangbuizen of onrustbanden juist aangewakkerd. De toepassing van dergelijke dwangmiddelen stond zijns inziens zelfs gelijk aan verwaarlozing. Binnen het kader van het stelsel van *non-restraint* (letterlijk: zonder dwang) dat hij voorstond was alleen kortdurende afzondering om de meest 'onrustige patiënten' te beheersen toegestaan. De oppassers beschikten daartoe over *single rooms* (eenpersoonskamers voor kortdurende afzondering of zich terugtrekken), 'gematelasseeerde cellen' met een dubbele deur (zogenaamde *padded cells* oftewel 'met zachte stoffen beklede loketten', voor zeer onrustige lijdens die met hun hoofd bonkten) en over 'niet-gecapitonnerde cellen met vast meubilair, een ingebouwd gemak, hoge kale wanden en een zware deur met een kijkgat'.

In Meerenberg kreeg Van Leeuwen tot taak de oppassers speciaal te begeleiden bij het uitvoeren van deze benadering. Toen het *non-restraint*-stelsel in Meerenberg tussen november 1850 en juni 1851 een tijdje met succes was toegepast en de patiënten deze vrijheid bleken te kunnen hanteren en

waarderen, begon deze aanpak in Nederland zeer tot de verbeelding te spreken. Meerenberg was het enige gesticht op het Europese continent waar het oppassen op basis van *non-restraint* was geprobeerd. In Nederland was men daar zeer trots op, hetgeen onder andere bleek uit een gedicht van De Génestet met de naam *Bij Meer-en-Berg* (1858).

Tussen 1854 en 1859 trachtte Everts met dokter C.J. van Persijn, de opvolger van Van Leeuwen, opnieuw om het *non-restraint*-stelsel te doen slagen. Getraliede bedsteden werden gesloopt en dwangbuizen en riemen verdwenen in een gesloten kast, waarvan Everts de sleutel bezat. Ook werd een gymnastiekleraar aangetrokken, die langs de weg van lichaamsoefeningen 'de wil en de geest van patiënten van beide geslachten diende voor te bereiden op de ontwikkeling van zedelijke eigenschappen.'¹

In deze tijd trad Constance Thönissen aan. Zij werd geplaatst op de 'storende' damesafdeling. Na enkele jaren aldaar wees ze promotie af. Ze gaf de voorkeur aan het directe contact met deze patiënten. Zij hield dit directe patiëntgebonden werk bovendien meer dan veertig jaar vol, ondanks het feit dat de geneesheren boven haar het *non-restraint* systeem op een gegeven moment als onhaalbaar afwezen omdat zij meenden dat dit systeem alleen kon slagen bij een goede verpleegopleiding.

Haar zachtzinnig volhouden maakte dat Van Deventer haar in 1894 een getuigschrift en een gratificatie van 100 gulden waard vond. Twee jaar nadien (in 1896) bezorgde hij haar een ridderorde. En toen zij vervolgens na een kort ziekbed op 75-jarige leeftijd overleed verzorgde hij een In Memoriam over haar.

Met deze drie gestes maakte Jacob van Deventer Zr. Constance Thönissen onsterfelijk.

Bronnen:

- Deventer, J. van (1894b). Zuster Constance. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 4(7), 83-85.
- Deventer, J. van Szn. (1896). In memoriam. 1 februari 1854 – 16 september 1896. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 7(2), 19-20.
- Euler, C. (1857). De gymnastiek in Nederland. *De Economist* 6, 289-297, 334-341 en 366-373: 296 en 366.
- Génestet, P.A. de (1921). *Volledige dichtwerken van P.A. de Génestet, 21ste geïllustreerde uitgave met levensschets door C.P. Tiele*. Amsterdam: Gebroeders E. & M. Cohen.
- Stegge, Cecile aan de (2012). Morele behandeling en *non-restraint* op Meerenberg. In: Cecile aan de Stegge (2012). *Gekkenwerk. De ontwikkeling van het beroep psychiatrisch verpleegkundige in Nederland, 1830-1980* (pp. 66-69). Maastricht: Maastricht University Press.
- Twuyver, P. van (2000). Zr. Constance Thönissen 1821-1896. In: Twuyver, P. van (2000). *Meerenberg 150 jaar. Meer dan een gesticht. Een historie in foto's* (pp. 14-15). Haarlem: Stichting GGz Museum Pest en Dolhuys.
- Vijselaar, J. (1997). Zeden, zelfbeheersing en genezing (1849-1884). In J. Vijselaar (red.), *Gesticht in de duinen. De geschiedenis van de provinciale psychiatrische ziekenhuizen van Noord-Holland van 1849-1994* (pp. 41-91; 54 en 64). Hilversum: Verloren.

¹ Vijselaar 1997, 54.